

Nevyhýbejme se předložce *skrz*

MILAN JELÍNEK

U některých výrazových prostředků brusíči dosáhli toho, že se jim uživatelé spisovné češtiny vyhýbají nebo alespoň omezují jejich užívání. Patří mezi ně i příslovce a předložka *skrz*. Je pravda, že to není slovo libozvučné a že zejména spojení této předložky se slovy, která začínají skupinou souhlásek, může působit i výslovnostní potíže. Hned si vzpomeneme na výslovnostní hříčku *strč prst skrz krk*, kterou někdy demonstrujeme obtížnou výslovnost češtiny proti jiným jazykům. Pravda, nelibozvučnost můžeme zmírnit vokalizací předložky *skrz*: *skrže prst*.

Příslovce a předložka *skrz* jsou v češtině doloženy od nejstarších dob a teprve v období bujícího purismu od konce šedesátých let 19. století až do známé protipuristické diskuse na počátku třicátých let 20. stol. byly ze spisovné češtiny vymycovány. Důvodem k tomu nebylo jen nelibé znění slova *skrz*, ale jeho významová blízkost k německému *durch*. Puristé také zde postupovali podle primitivní zásady: má-li čeština k dispozici několik synonymních prostředků, z nichž jeden je shodný svým významem nebo svým tvořením nebo svou vazbou s němčinou, pak se tento prostředek jako podezřelý z cizího původu musí ze spisovného jazyka vyloučit. Hned tu bylo po ruce tvrzení, že jde o prostředek „bytečný“, jehož vymýcení nemůže jazyku uškodit, protože se místo něho nabízejí výrazové prostředky zřetelně české (v dobách vzednutí puristické vlny se mluvilo také o „slovanskosti“ náhražek).

Jak je tomu se slovem *skrz*, které se prakticky ve všech významech dostalo na puristický index? Začneme adverbium *skrz*. Vypůjčíme si příklad z Příručního slovníku jazyka českého, kde je uvedena věta K. Světlé (narozené r. 1830): *Ze sebe svlekl levý rukáv a skrz se podíval*. Slovník ztotožňuje příslovce *skrz* se spojením *vnitřkem něčeho* a dokumentuje je řadou příkladů ze spisovatelů, o jejichž dobrém jazyce nikdo nepochyboval. Aspoň jeden z nich z K. Konráda, narozeného v roce úmrtí K. Světlé r. 1899: *My jen projždíme skrz*, tak jsme se na skok stavili. Autoři Slovníku však pocitovali adverbium *skrz* jako „obecné“, tj. považovali je za součást „obecné češtiny“.

Význam ‚vnitřkem čeho‘ se v některých případech rozšířil ve význam ‚zcela, úplně‘. Poznámka o obecné povaze slova zde chybí; zdá se, že autoři Slovníku zařadili toto příslovce mezi slova spisovná. Zřetelně je tomu tak při zdvojení adverbia *skrz* *naskrz*. Poznamenejme, že se v době vydávání Slovníku (V. svazku od r. 1948) psalo většinou *skrz na skrz*, i když Pravidla českého pravopisu uváděla už ve 20. letech 19. stol. také psaní dohromady. Obojí způsob psaní pak připustila Pravidla z r. 1993; v dnešní

době vítězí pravopisná varianta *skrznaskrz*. Spřežkové psaní příslovce zřejmě vystihuje srůst jeho součástí.

Příruční slovník např. zaznamenává užití adverbia *skrz naskrz promočený* (v této pravopisné podobě). Běžný je i další významový posun příslovce v případech jako *To byl poctivec skrz na skrz* (F. X. Svoboda), kde je ovšem základní představa ‚pronikání‘ zachována. Listujeme-li v brusech z konce 19. a počátku 20. stol., často narážíme na tvrzení, že jde o výraz nesprávný. Fr. Bartoš v Rukověti správné češtiny (1891) vyslovil podezření, že *skrz na skrz* vzniklo napodobením německého spojení *durch und durch*. Je možné, že němčina dala podnět k jeho vytvoření, ale české příslovce je vytvořeno podle jiného syntaktického vzorce. Němčina zvolila spojení slučovací, kdežto čeština dala přednost spojení s předložkou *na*, v němž tušíme vztah účinkový.

Bartoš doporučuje místo spojení *skrz na skrz* (všechny jeho části píše odděleně) archaické náhražky: *venkoncem*, *ven a ven* (např. *Nůž mu projel tělem venkoncem*). *Zmoknout skrz na skrz* opravuje na *zmoknout do nití*. Za germanismus pokládá spojení *skrz na skrz* (také psané zvlášť) Fr. Bačkovský ve 4. vyd. Oprávce poklésků mluvnických (1894) a navrhuje nahradit je spojením *ven a ven*.

V Nové rukověti správné češtiny (1901) zašel Fr. Bartoš ještě dál: usoudil, že adv. *skrz* u českých sloves jako *dostati se kudy skrz* nebo *jeti skrze* napodobuje německé *durch*. Proto radil nahrazovat spojení *dostati se skrz* slovesem *protlačiti se* a místo spojení *jeti skrze Prahu* navrhoval „češtější“ vyjádření *jeti Prahou* (zde ovšem provedl úpravu syntaktickou). Zmiňme se ještě o tom, že se adv. *skrz na skrz* nelíbilo ani autorům 3. vyd. matičního Brusu jazyka českého (1894). Označili je jako „spojení nelibé“ a doporučovali místo něho spojení vhodnější: *skrz na skrz zkažen – úplně, zcela, všech; býti skrz na skrz dobrák – učiněná dobrota, samá dobrota* aj.

Podobná nepřízeň stíhala také předložku *skrz(e) co*, která od nejstarších dob vyjadřovala ‚pronikání od jedné strany k druhé‘ a obvykle v tomto významu vstupovala do konkurence s prostým instrumentálem. Např. v Erbenově výpovědi *Museli se skrze kaši na druhou stranu prokousat* můžeme předložkový pád nahradit instrumentálem *kaší*. Významový rozdíl mezi obojím vyjádřením je takřka zanedbatelný, ale přece jen cítíme, že starobylá nepůvodní předložka *skrze co* vyjadřuje pronikání explicitněji než instrumentál.

Puristé v poslední třetině 19. a na počátku 20. století užívání předložky *skrz(e) co* i v tomto směrovém významu omezovali, protože se domnívali, že čeština následuje volbou předložky místo nabízejícího se prostého instrumentálu němčinu. Např. Fr. Bartoš v Rukověti správné češtiny (1891) opravil věty B. Němcové, v nichž je užitó předložky *skrz* ve významu místním a prostředkovém: *Svatava vedla jej skrze skvostné pokoje k matce* – opraveno: *skvostnými pokoji*. [*Sirotek*] *přišel k štěstí skrze tři zlatá péra* – opraveno: *třemi zlatými péry*.

Studium starší češtiny však prokázalo, že se v obou uvedených významech předložka *skrz* užívala od nejstarších dob. Můžeme se o tom přesvědčit v Trávníčkově vydání IV. dílu Gebauerovy Historické mluvnice jazyka českého (1929, s. 493 n.). Už v r. 1877 rehabilitoval tuto předložku Brus jazyka českého vydaný Maticí českou. Doporučil ji nejen ve významu místním, ale i jako správný prostředek při vyjadřování prostředku a původu. Jako důkaz její starobylosti uvedl věty Komenského: Všelike měření děje se *skrze tříhraník*. *Skrze Pulkavu* složená kniha. V obou případech však Brus upozornil na konkurenční způsob vyjádření instrumentálem a genitivem s předložkou *od*.

Protože puristické námitky proti předložce *skrz* pokračovaly, vystoupil na její obranu E. Smetánka (v Naší řeči 3, 1899, s. 193 n.). Také puristicky zaměřený časopis Naše úřední čeština (5. ročník v r. 1926) ujal se potlačovaného slova: „Byl by již čas, aby přestalo konečně strašit slovo *skrze* ty, kteří stále upozorňují, že někteří profesori je jako nečeské zamítají.“ Dodejme, že časopis Naše řeč ještě v r. 1925 otiskl poznámku, v níž prohlásil větu Zašlete průkaz *skrze příslušné velitelství* za správnou.

V běžně mluveném jazyce se předložka *skrz* rozšířila i v platnosti příčinné a důvodové. Matiční Brus toto rozšíření významu odmítl, prohlásil např. za chybu užití předložky *skrz* ve větě *Skrze veliký zármutek* nemohl mluvit (doporučil zde výraz s předložkou *pro*: *pro veliký zármutek*). Podobně odsoudil větu Žák byl *skrze svou nedbalost* potrestán a místo ní nabídl tři varianty s předložkami původními: *pro* nebo *za svou nedbalost* nebo *ze své nedbalosti*.

Vedle tohoto významu, u něhož se spojitost s původním, místním významem slova *skrz* neztrácí, nacházíme tuto předložku jako výrazový prostředek vztahu k osobě nebo věci, která s něčím souvisí nebo je něčeho příčinou. Jako příklad nám může posloužit věta z K. Sabiny: A skoro každíčký den se *skrz ni* opil. Ještě zřetelněji tento význam ukazuje věta z Čapka Choda, která je vyslovena obecnou češtinou: Do dneška žádnéj neví, *skrz* co umřel. Další rozšíření významu vyjadřovaného předložkou *skrz* ji uvádí do synonymního vztahu s předložkami *kvůli čemu*, *stran čeho*, *ve věci čeho* aj. Tak je tomu např. ve větě pronesené policistou v povídce K. Čapka: Měli jsme ho tu jednou *skrz lichvu*. Druhé vydání matičního Brusu (z r. 1881) tento význam nepřipouští. Místo věty Mluvil s lesním *skrze dříví* žádá variantu s původní předložkou *o čem* nebo s nepůvodní předložkou *strany čeho*.

Jak se máme chovat v dnešní češtině? Především je mimo jakoukoli pochybnost, že předložka *skrz* patří do spisovné normy ve významu 'pronikání něčím' a také v posunutém významu 'prostředkování něčeho'. Další rozšířené významy nelze označit jako nesprávné, ale mají více nebo méně odstín hovorový až obecněčeský. Autor sám musí uvážit, zdali prvkem s takovým stylistickým zabarvením neporuší styl svého textu. Jinými slovy: *skrz jednotlivé prvky* se nesmí narušit stylová jednota promluvy.